

INBLICK

Långa tidsperspektiv kan motverka en lösning på miljöproblematiken

Det råder delade meningar om när människan, på ett avgörande sätt, började påverka sin omgivning. Somliga lyfter fram 1900-talet, andra blickar tusentals år tillbaka i tiden.

E nligt traditionell sed bland nordamerikanska ursprungsfolk bör man beakta konsekvenserna av åtgärder och beslut med tanke på sju generationer framåt. Ett sådant långsiktigt tänkande tar hänsyn till hur handlingar som idag känns förnuftiga kan påverka ekosystemen om hundra år.

Ett dylikt tidsperspektiv karaktäriserar inte vår kultur, där, trots intensiv forskning, nya tekniker och preparat tas i bruk utan att man egentligen känner till vilka långtidsverkningar de kan orsaka i ekosystemen. Ett dramatiskt exempel på detta är atombomberna i Hiroshima och Nagasaki som utgör en brytningspunkt i och med att de så tydligt visade att människan allvarligt kunde skada biosfären. Några årtionden senare bidrog kunskap om hur bekämpningsmedel drabbade näringskedjorna tillsammans med den radikala förändringen i synen på vår planet som rymdresorna erbjöd till en ny, pessimistisk syn på förhållandet mellan människan och naturen. Vår sköra blåa planet började uppfattas som hotad. Det här var ingalunda den första tidsperioden då Jordens hållbarhet betvivlades. Pessimistiska tänkare som ansett Jordan vara gammal, sliten och urlakad har uppträtt under antiken, medeltiden och början av nya tiden.

Nittonhundratalet har emellertid varit ett särskilt dramatiskt sekel ur miljöhistoriens synvinkel. **J.R. McNeills** slutsats i *Någotting är nytt under solen: nittonhundratalets miljöhistoria* (2003) är att människan påverkat jorden mera genomgripande på 1900-talet än någonsin tidigare under historien (boken utkom på originalspråket år 2000, så någon jämförelse framåt i tiden var inte möjlig). Under detta händelserika århundrade fyrdubbades folkmängden, världsekonomin ökade 14-faldigt, energiförbrukningen ökade 13-faldigt och industriproduktionen ökade 40 gånger om. McNeills statistik visar att luftföroreningarna, koldioxid- och svavelutsläppen samtidigt har skjutit i höjden.

Hans tes är att verserna i *Predikaren* (1:9), "Vad som har varit kommer att vara, vad som har skett ska ske igen. Det finns ingenting nytt under solen", är föråldrade. Det gigantiska okontrollerade experimentet med jorden som vi utfört under 1900-talet kommer enligt McNeill inte bara att betraktas som viktigare än andra världskriget, det kommunistiska projektet, demokratins utbredning eller kvinnornas ökande emancipation. Seklet har enligt McNeill varit helt unikt i historien på grund av den häftiga accelereringen av processer som medför ekologiska förändringar.

McNEILLS BOK BLEV en bästsäljare och en tankeställare även i sin ganska självklara huvudtes. Den föranleder dock några reflexioner kring vårt tidsperspektiv när det gäller förändringar i miljön. McNeills perspektiv på hundra år illustrerar att förändringarna som skett under seklet är nästan ofattbara. Det är dock inte ovanligt att inleda miljöhistoriska framställningar så tidigt som för 10 000 år sedan, då den så kallade neolitiska revolutionen inleds, ett synnerligen långt tidsperspektiv. Det är motiverat av att människan då började producera större mängder avfall och koldioxidutsläpp.

Hur människor i olika tider på olika platser har sett på förhållandet mellan människan och naturen är av intresse eftersom mycket av det som vi ser som miljöproblem idag är resultat av attityder

Miljöhistorikern **Carolyn Merchant** ser den vetenskapliga revolutionen som ett projekt vars syfte var att återupprätta Edens lustgård¹. Hon kallar denna trend som i den västerländska kulturen varit förhärskande under hela den moderna perioden för "the Recovery Narrative". Vägen till att återställa paradiset går via vetenskap, teknologi, framsteg och kapitalism. Som en av höjdpunkterna för denna utveckling framstår shoppingcentret, det sena 1900-talets glittrande lustgård där allting är kontrollerbart och människan kan få allt hon vill – om hon har råd.

ÄVEN OM DET vore vår urgamla skapelsemyt som utgör den mytologiska grogrunden för nya tidens spektakulära uppsving kan den utveckling som accelererat i höjden på 1900-talet sägas ha

att begynnelsepunkten för *Anthropocene* lika väl kunde sammanfalla med neolitiska revolutionen.

DISKUSSIONEN OM ATT inrätta en ny geologisk period för att beskriva hela den tid som människan brukat jorden och hållit djur berättar om vår tro på människans viktiga roll på Jorden. Ett så långt tidsperspektiv kan emellertid ha en något förlamande inverkan om vi vill råda bot på "miljöfrågan" genom lagar, teknologiska lösningar och konsumentbeteende.

Om vi vill anlägga ett historiskt perspektiv på miljöfrågan i syfte att lösa miljöproblemen är det visserligen viktigt att veta att jordbruk och boskapsskötsel innebar en stor, revolutionär förändring i människans och miljöns historia, men det är inte väsentligt. Däremot är det viktigt att känna till stora berättelser och myter som har påverkat vår världsbild, vår natursyn och våra praktiker. För att kunna lösa problem, fatta beslut och utveckla miljövänliga, eko-effektiva lösningar behövs något slags framtidsvision. En vision av framtiden baserar sig på hur man ser det förflutna, hur man förstår samtiden och vilket tidsperspektiv man betraktar dem.

Kanske sju generationer är ett lämpligt tidsperspektiv?

"Vägen till att återställa paradiset går via vetenskap, teknologi, framsteg och kapitalism."

och värderingar som har uppstått under lång tid. Hit hör också olika kulturers uppfattning om tid och periodisering. Som bekant omfattade tänkare under den grekiska antiken föreställningen om en nedgång från den gyllene tidsåldern till järnåldern som var full av plågor och vedermödor. Tanken om en ursprungligen fruktbar givmild natur som blivit torftig och svårbehandlad är typiskt för guldåldersmyter.

Kristendomens föreställning om Edens lustgård är en av de stora berättelser som påverkat och fortfarande påverkar den västerländska kulturens natursyn. Ett ofta förekommande tema bland 1600-talstänkare var att naturen i och med syndafloden blivit monstruös. Paradisets harmoni hade ersatts av hårt arbete och kamp mot den motspänstiga naturen. Efter en rad perioder då naturen härskade och människan saknade kontroll, skedde emellertid en förändring i och med 1600-talets vetenskapliga revolution. Människan hade nu äntligen möjlighet att återfå kontrollen och återerövra naturen med hjälp av vetenskap och mekaniska uppfinningar, ansåg framstegsoptimister.

börjat med nya tiden, upplysningen, vetenskapen och den industriella revolutionen. Redan då var ingreppen på jorden så kraftiga att vissa forskare till och med anser att en ny geologisk epok inträdde. *Anthropocene* är ett begrepp som myntades år 2000 av Nobelprisvinnaren i kemi **Paul Crutzen**, känd för sin forskning kring bildning och nedbrytning av ozon i atmosfären. Crutzen uppger (enligt Wikipedia) hur han deltog i en konferens där någon talade om *holocen*, det vill säga vår nuvarande geologiska epok, och slogs av den spontana insikten att begreppet och epokindelningen inte längre stämde, att världen förändrats alltför mycket.

Crutzen och **Eugene F. Stoermer** framhöll i en rapport samma år att den ungefärliga begynnelsepunkten för *Anthropocene* kunde placeras vid senare delen av 1700-talet². Det är då som människans åtgärder börjar påverka jordens klimat och ekosystem på ett genomgripande sätt. Tiden sammanträffar också med **James Watts** uppfinnande av ångmaskinen år 1784. Enligt denna uppfattning är den industriella revolutionen och dess konsekvenser som utgör den viktiga brytningspunkten. Andra forskare har menat

Laura Hollsten är amanuens och forskare i historia vid Åbo Akademi. Hon undersöker kopplingar mellan miljö och konsumtion i 1700-talets atlantiska värld. laura.hollsten@abo.fi

¹ Carolyn Merchant, *Reinventing Eden: the fate of nature in Western culture* (London & New York, 2003).

² *International Geosphere-Biosphere Programme Newsletter*, 41/2000. Se även Paul J. Crutzen & Will Steffen, "How Long Have We Been in the Anthropocene Era?" *Climatic Change* 3/2003.

FAKTA: DEN NEOLITISKA REVOLUTIONEN

Markerar övergången mellan den äldre och den yngre stenåldern. Period för 10 000 år sedan då jägare och samlarsamhället övergår till ett jordbrukssamhälle, och då människan börjar hålla djur.